

TURIZM XIZMATLARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI EKOTIZIMLAR ASOSIDA BOSHQARUV MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Ochilov Laziz Siddiqovich

Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy
ishlar bo'yicha birinchi prorektor i.f.f.d.,

ORCID: 0009-0001-4310-3793

E-mail: lazizochilov220@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirish jarayonida raqamli ekotizimlardan foydalanish hamda ular asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Raqamli transformatsiya sharoitida turizm tarmog'ining samaradorligini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishda raqamli ekotizimlarning o'rni tahlil qilingan. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, bulutli texnologiyalar va IoT asosidagi boshqaruv yondashuvlari o'rganilgan. Tadqiqot natijasida turizm xizmatlarini boshqarishning integratsiyalashgan raqamli modeli taklif etilib, uning barqaror rivojlanishga ta'siri ilmiy jihatdan asoslangan. Ishlab chiqilgan takliflar turizm korxonalari va davlat boshqaruvi organlari faoliyatini raqamlashtirish hamda xizmatlar raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: turizm xizmatlari, barqaror rivojlanish, raqamli ekotizim, raqamli transformatsiya, boshqaruv mexanizmi, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, aqlli turizm, innovatsion boshqaruv, platforma iqtisodiyoti.

Аннотация

В статье исследуются вопросы совершенствования механизмов управления туристическими услугами на основе цифровых экосистем в условиях устойчивого развития. Рассмотрена роль цифровой трансформации в повышении эффективности туристической отрасли, качества услуг и укреплении взаимодействия между всеми участниками рынка. Проанализированы современные технологии, включая искусственный интеллект, большие данные, облачные вычисления и Интернет вещей, как инструменты формирования цифровой среды управления. Предложена интегрированная модель управления туристическими услугами, обеспечивающая устойчивое развитие отрасли и повышение её конкурентоспособности. Полученные результаты могут быть использованы органами государственного управления и туристическими организациями при разработке стратегий цифровизации и внедрении инновационных управленческих решений.

Ключевые слова: туристические услуги, устойчивое развитие, цифровая экосистема, цифровая трансформация, механизм управления, искусственный интеллект, большие данные, умный туризм, инновационное управление, платформенная экономика.

Abstract

This article examines the improvement of management mechanisms for tourism services through digital ecosystems in the context of sustainable development. The study analyzes the role of digital transformation in enhancing the efficiency of tourism services, improving service quality, and strengthening collaboration among stakeholders. Particular attention is given to the application of artificial intelligence, big data analytics, cloud computing, and the Internet of Things as key components of digital ecosystem management. Based on the research findings, an integrated digital management model is proposed to support sustainable tourism development and increase the competitiveness of tourism organizations. The proposed recommendations contribute to the effective digitalization of tourism services and provide practical guidance for policymakers and tourism enterprises.

Keywords: tourism services, sustainable development, digital ecosystem, digital transformation, management mechanism, artificial intelligence, big data, smart tourism, innovative management, platform economy.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida turizm xizmatlari iqtisodiy o‘rinni rag‘batlantiruvchi, yangi ish o‘rinlarini yaratishga xizmat qiluvchi hamda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta‘minlovchi strategik tarmoqlardan biri hisoblanadi. Globallashtirish jarayonlarining jadallashtirishi, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi turizm xizmatlarini tashkil etish va boshqarish tizimiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Turistlarning ehtiyojlari va xulq-atvoridagi o‘zgarishlar, xizmatlarning individuallashtirishi, real vaqt rejimida axborot almashinuvi hamda raqamli platformalardan foydalanish darajasining ortishi turizm xizmatlarini boshqarishning an‘anaviy usullarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirishda raqamli ekotizimlarni shakllantirish va ular asosida samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda dunyoning rivojlangan davlatlarida turizm sohasida sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar (Big Data), bulutli hisoblash texnologiyalari, blokcheyn, Narsalar interneti (IoT), mobil ilovalar va raqamli platformalardan foydalanish ko‘lami sezilarli darajada kengaydi. Natijada turistik xizmatlarni ko‘rsatish, iste‘molchilar ehtiyojini prognozlash, resurslarni boshqarish va xizmatlar sifatini monitoring qilish imkoniyatlari yanada takomillashmoqda. Bunday yondashuvlar nafaqat xizmatlar sifati va tezkorligini oshirish, balki turizmning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta‘minlashga ham xizmat qilmoqda. Shu bois raqamli ekotizimlarni turizm xizmatlari boshqaruviga integratsiya qilish zamonaviy boshqaruv konsepsiyalarining muhim yo‘nalishiga aylanmoqda.

O‘zbekistonda ham turizmni milliy iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlaridan biri sifatida rivojlantirish, uning eksport salohiyatini oshirish, hududlarning turistik jozibadorligini kuchaytirish hamda xizmatlar sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlar doirasida turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, elektron davlat xizmatlarini

kengaytirish, raqamli platformalarni joriy etish, ichki va tashqi turizmni rivojlantirish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Biroq turizm xizmatlarini boshqarishda barcha manfaatdor tomonlarni yagona raqamli ekotizim asosida o'zaro bog'laydigan, ma'lumotlar almashinuvini tezlashtiradigan va boshqaruv qarorlarini ilmiy asosda qabul qilish imkonini beradigan mexanizmlar hali etarli darajada shakllanmagan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xorijiy olimlar tomonidan turizm xizmatlarini raqamlashtirish va barqaror rivojlantirish masalalari keng o'rganilgan. Jumladan, D.Buhalis turizm raqamli transformatsiya xizmatlar sifati, mijozlar bilan o'zaro aloqalar va korxonalar raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omili ekanligini asoslab bergan¹. U.Gretzel aqlli turizm konsepsiyasini rivojlantirib, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, IoT va raqamli platformalarning yagona ekotizimda integratsiyalashuvi turizmni samarali boshqarish imkoniyatini yaratishini ta'kidlaydi². M.E.Porter esa raqamli texnologiyalar va platforma iqtisodiyoti korxonalarining qiymat zanjirini modernizatsiya qilib, raqobat ustunligini shakllantirishini ilmiy jihatdan asoslaydi. Biroq mazkur tadqiqotlarda barqaror turizmni aynan raqamli ekotizim asosidagi boshqaruv mexanizmlari orqali kompleks rivojlantirish masalasi etarlicha yoritilmagan³.

MDH mamlakatlari olimlari turizm infratuzilmasini rivojlantirish va boshqaruv tizimini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratganlar. Xususan, A.Y. Aleksandrova turizmni hududiy rivojlantirishda zamonaviy axborot texnologiyalari va raqamli boshqaruv vositalarining ahamiyatini ochib bergan⁴. M.A.Morozov turizm industriyasida innovatsion boshqaruv, elektron xizmatlar va axborot tizimlarini joriy etish xizmatlar samaradorligini oshirishini ta'kidlaydi⁵. V.A.Kvartalnov esa turizmni boshqarish nazariyasini takomillashtirib, integratsiyalashgan boshqaruv yondashuvlari hamda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ustuvor yo'nalishlarini asoslagan⁶. Ushbu tadqiqotlarda raqamli ekotizim ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni boshqarish mexanizmlariga etarli darajada e'tibor berilmagan.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan turizm xizmatlari bozorini rivojlantirish, uning iqtisodiy samaradorligini oshirish va boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha qator ilmiy izlanishlar amalga oshirilgan. Jumladan, G'.H.Qudratov turizm xizmatlari bozorini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini tadqiq etib, raqamli texnologiyalarni joriy etish xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qilishini qayd etgan⁷. A.N.Raximov turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish va innovatsion boshqaruv

¹ Buhalis, D. (2003). eTourism: Information Technology for Strategic Tourism Management. Pearson Education Limited, pp. 45-52.

² Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart Tourism: Foundations and Developments. Electronic Markets, 25(3), 179-188, pp. 181-185.

³ Porter, M. E. (2001). Strategy and the Internet. Harvard Business Review, 79(3), 63-78, pp. 66-72.

⁴ Александрова, А. Ю. (2018). География туризма. Москва: КНОРУС, с. 145-152.

⁵ Морозов, М. А. (2014). Экономика туризма. Москва: Академия, с. 98-107.

⁶ Квартальнов, В. А. (2007). Туризм. Москва: Финансы и статистика, с. 210-218.

⁷ Qudratov, G'.H. (2021). Turizm iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 84-92-betlar.

vositalarini qo'llash orqali hududlarning turistik salohiyatini oshirish masalalarini yoritgan¹. M.A.Yusupov esa raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron platformalar va zamonaviy axborot texnologiyalarining turizm xizmatlarini boshqarishdagi rolini tahlil qilgan². Biroq mahalliy ilmiy tadqiqotlarda turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirishda raqamli ekotizimlar asosidagi boshqaruv mexanizmlarini kompleks takomillashtirish masalasi etarli darajada tadqiq etilmagan bo'lib, mazkur maqola aynan shu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirishda raqamli ekotizimlar asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganishga qaratilgan kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, institutsional yondashuv, raqamli transformatsiya konsepsiyasi hamda barqaror rivojlanish tamoyillari tashkil etdi. Tadqiqot davomida ilmiy abstraksiya, qiyosiy tahlil, tizimli tahlil, mantiqiy umumlashtirish, sintez va induksiya-deduksiya usullaridan foydalanildi. Turizm xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalarini aniqlashda statistik tahlil, dinamik qatorlar tahlili va qiyosiy baholash usullari qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirishda raqamli ekotizimlar asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning konseptual yondashuvi ishlab chiqildi. Turizm xizmatlari subyektlarini yagona raqamli ekotizim doirasida o'zaro integratsiyalash boshqaruv jarayonlarining uzluksizligini ta'minlash, axborot almashinuvini jadallashtirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bunday yondashuv turizm xizmatlari bozorida mavjud axborot nomutanosibligini kamaytirish va manfaatdor tomonlar faoliyatini muvofiqlashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantiradi.

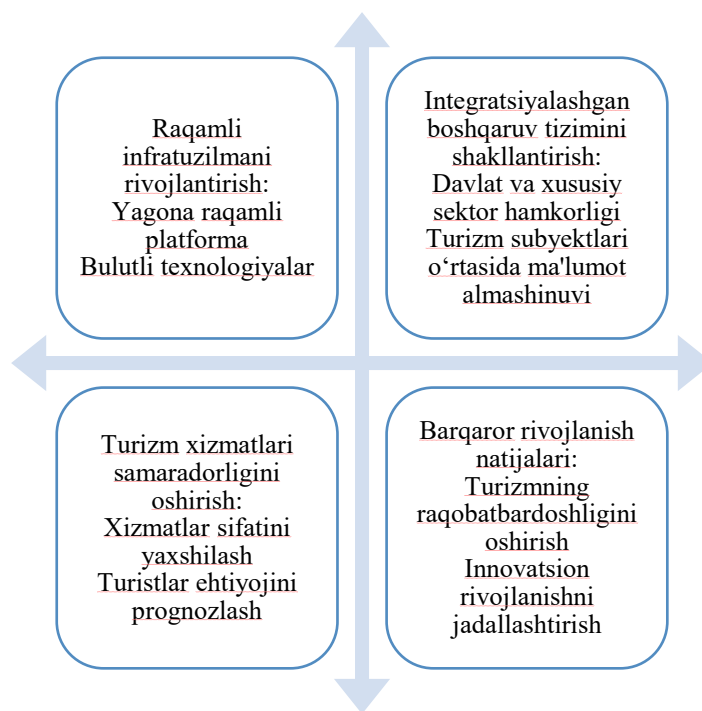
Qiyosiy va tizimli tahlillar natijalari sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, bulutli texnologiyalar, IoT va raqamli platformalarni boshqaruv jarayonlariga integratsiya qilish turistlar ehtiyojlarini oldindan prognozlash, xizmatlarga bo'lgan talabni aniq baholash hamda resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishini ko'rsatdi. Xizmatlar sifati monitoringini real vaqt rejimida amalga oshirish, boshqaruv risklarini kamaytirish va operatsion jarayonlarni optimallashtirish imkoniyatlari ortishi asoslandi (1-rasm).

O'rganishlar turizm sohasida davlat boshqaruvi organlari, turoperatorlar, mehmonxonalar, transport va ovqatlanish korxonalari hamda madaniy meros obyektlarini yagona raqamli platforma orqali bog'lash boshqaruvning shaffofligini oshirish, xizmatlar ko'rsatish zanjirini muvofiqlashtirish va raqamli xizmatlardan foydalanish darajasini yuksaltirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Bunday

¹ Raximov, A.N. (2022). Turizm xizmatlari bozori va uni boshqarish. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 116-124-betlar.

² Yusupov, M.A. (2023). Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizmni rivojlantirish. Toshkent: Yangi asr avlodi, 67-75-betlar.

integratsiyalashgan boshqaruv modeli turizm xizmatlari ko'rsatish jarayonida yuzaga keladigan tashkiliy va axborot bilan bog'liq muammolarni kamaytiradi.

1-rasm. Turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirishda raqamli ekotizimlar asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning konseptual modeli¹

Raqamli ekotizimlar asosidagi boshqaruv mexanizmlarini joriy etish turizm xizmatlarining raqobatbardoshligini oshirish, innovatsion rivojlanish sur'atlarini jadallashtirish, boshqaruv xarajatlarini optimallashtirish va tarmoqning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim omillaridan biri ekanligini tasdiqladi. Ishlab chiqilgan ilmiy yondashuv turizm xizmatlarini boshqarish tizimini zamonaviy raqamli iqtisodiyot talablariga mos ravishda takomillashtirish hamda strategik boshqaruv samaradorligini oshirish uchun metodik asos sifatida foydalanish imkonini beradi².

Turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirish zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan bir qatorda, ularni yagona boshqaruv tizimiga integratsiyalash darajasiga ham bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. Mavjud ilmiy qarashlarda asosan raqamli transformatsiyaning texnologik jihatlariga ustuvor ahamiyat berilgan bo'lsa, ushbu tadqiqotda raqamli ekotizim turizm xizmatlari subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni muvofiqlashtiruvchi, boshqaruv qarorlarining tezkorligi va sifatini oshiruvchi kompleks boshqaruv muhiti sifatida talqin qilindi. Bu yondashuv turizm xizmatlarini boshqarishda tizimli integratsiyani kuchaytirish zarurligini asoslaydi.

O'zbekistonda turizm sohasini raqamlashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlarga qaramasdan, turizm xizmatlari ishtirokchilari faoliyatining axborot

¹ Adabiyotlar tahlili asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

² Eshtayev A. A., & Nurfayziyeva M. Z. (2025). Turizm siyosati va rejalashtirish. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi.

jihtadan o'zaro bog'liqligi yetarli darajada shakllanmagan. Ma'lumotlar almashinuvi, xizmatlarni muvofiqlashtirish va boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonlarida ayrim cheklovlar saqlanib qolmoqda. Barcha subyektlarni yagona raqamli platforma asosida birlashtirish boshqaruv samaradorligini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash hamda turizm tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim shartlaridan hisoblanadi¹.

Turizm xizmatlarini boshqarishda raqamli ekotizimlardan samarali foydalanish faqat zamonaviy texnologiyalarni joriy etish bilan cheklanmaydi. Uning samaradorligi institutsional muhitni takomillashtirish, raqamli infratuzilmani rivojlantirish, axborot xavfsizligini ta'minlash, malakali kadrlar salohiyatini oshirish va barcha ishtirokchilar o'rtasida yagona axborot almashinuvi mexanizmlarini shakllantirish bilan belgilanadi. Kompleks yondashuv turizm xizmatlari boshqaruvining raqobatbardoshligi va uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash uchun mustahkam ilmiy-amaliy asos yaratadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirishda raqamli ekotizimlar asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish zamonaviy turizm tizimining samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari raqamli ekotizimlarni boshqaruv jarayonlariga integratsiya qilish turizm xizmatlari subyektlari o'rtasida axborot almashinuvini jadallashtirish, boshqaruv qarorlarining tezkorligi va aniqligini oshirish, xizmatlar sifatini takomillashtirish hamda resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashini ko'rsatdi. Turizm sohasining barcha ishtirokchilarini yagona raqamli platforma orqali o'zaro bog'lash xizmatlar ko'rsatish jarayonlarini muvofiqlashtirish, innovatsion boshqaruv yondashuvlarini keng joriy etish va tarmoqning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun zarur ilmiy-amaliy asosni shakllantiradi. Raqamli ekotizimlarga asoslangan boshqaruv mexanizmlarini rivojlantirish O'zbekiston turizm xizmatlari bozorining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish va raqamli iqtisodiyot sharoitida tarmoqning barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida baholanadi.

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi takliflar chiqildi:

Turizm xizmatlari subyektlari faoliyatini yagona raqamli ekotizim doirasida integratsiyalashga xizmat qiluvchi milliy raqamli boshqaruv platformasini yaratish hamda sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data) va IoT texnologiyalariga asoslangan boshqaruv vositalarini amaliyotga bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq.

Turizm sohasida raqamli boshqaruv samaradorligini oshirish maqsadida axborot almashinuvining yagona standartlarini ishlab chiqish, kadrlarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish va davlat hamda xususiy sektor o'rtasidagi raqamli hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

¹ Qudratov, G'. H. (2007). Turizm iqtisodiyoti. Toshkent. 86 b.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Buhalis, D. (2003). eTourism: Information Technology for Strategic Tourism Management. Pearson Education Limited, pp. 45-52.
2. Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart Tourism: Foundations and Developments. *Electronic Markets*, 25(3), 179-188, pp. 181-185.
3. Porter, M. E. (2001). Strategy and the Internet. *Harvard Business Review*, 79(3), 63-78, pp. 66-72.
4. Александрова, А. Ю. (2018). География туризма. Москва: КНОРУС, с. 145-152.
5. Морозов, М. А. (2014). Экономика туризма. Москва: Академия, с. 98-107.
6. Квартальнов, В. А. (2007). Туризм. Москва: Финансы и статистика, с. 210-218.
7. Qudratov, G'.H. (2021). Turizm iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 84-92-betlar.
8. Raximov, A.N. (2022). Turizm xizmatlari bozori va uni boshqarish. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 116-124-betlar.
9. Yusupov, M.A. (2023). Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizmni rivojlantirish. Toshkent: Yangi asr avlodi, 67-75-betlar.
10. Qudratov, G'. H. (2007). Turizm iqtisodiyoti. Toshkent. 86 b.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, iyun, 6-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**